

EKONOMICKÉ LIMITY BRITSKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V LETECH 1945–1951

JANA BRHELOVÁ

Abstrakt

Studie je věnována analýze příčin zhoršení britského mezinárodního postavení v letech 1945–1951. Za nejčastější příčiny ztráty velmocenského statutu bývá označován nový bipolární charakter světa, počátek studené války a nedostatečné přizpůsobení britské zahraniční politiky nové situaci. Příspěvek nabízí odlišný pohled na danou problematiku. Cílem je na základě analýzy poválečného stavu britské ekonomiky a hospodářské a sociální politiky labouristické vlády dokázat, že zásadním problémem britské zahraniční politiky nebyla nevhodně zvolená strategie ale vážné ekonomické problémy a akutní nedostatek zdrojů. Poválečný velmi špatný stav britské ekonomiky, nedostatek financí a závislost na půjčkách ze zahraničí zásadně limitovaly britskou vládu ve snaze o udržení silného mezinárodního postavení a zachování statutu velmoci.

Klíčová slova

Velká Británie, druhá světová válka, mezinárodní postavení, Commonwealth, hospodářská a sociální politika, vládní zásahy, znárodnění, Welfare State

Úvod

Výrazné zhoršení mezinárodního postavení Velké Británie, ke kterému po druhé světové válce došlo, bývá nejčastěji dáváno do přímé souvislosti s nedostatečným přizpůsobením britské zahraniční politiky novému bipolárnímu uspořádání světa. Příspěvek zasazuje ztrátu velmocenského postavení do širších socioekonomických souvislostí s cílem dokázat, že ačkoliv výše zmíněná skutečnost sehrála svou roli, hlavní příčinou zhoršení byl poválečný špatný stav britské ekonomiky a finančně náročná hospodářská a sociální politika labouristické vlády.

Studie vychází z odborné literatury věnované hospodářskému, sociálnímu a politickému vývoji Velké Británie po druhé světové válce. Informace byly čerpány také ze studií a článků publikovaných v odborných periodikách a vydaných i nevydaných pramenů.

1 Mezinárodní postavení a britská zahraniční politika v letech 1945–1951

Mezinárodní postavení Velké Británie se po skončení druhé světové války výrazně změnilo. Poválečná doba nebyla kolonialismu nakloněna a začalo docházet k rozpadu všech evropských koloniálních říší. Nové uspořádání nasvědčovalo tomu, že svět bude mít bipolární charakter a hlavní slovo ve světové politice budou mít pouze dvě nové supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz.

Již v prvních poválečných letech bylo jasně patrné, že Britské impérium¹ spěje ke svému zániku. Mezi nejdůležitější faktory, které přispěly k tomuto vývoji, lze zařadit: oslabení vzájemných vazeb a ekonomických styků mezi Velkou Británií a Commonwealthem, ke kterému v průběhu války došlo, sílící snahy kolonií o získání nezávislosti a negativní postoj Spojených států amerických (britského nejbližšího spojence, na kterém byla země po válce finančně závislá) ke kolonialismu jakožto zastaralému a z morálního i ekonomického hlediska odsouzenému fenoménu.²

V letech 1945–1951 přišla Velká Británie o nezanedbatelnou část svého impéria – ztratila Indii, Barmu, Cejlon a Palestinu. Nejvíce zemi zasáhla ztráta Indie, která byla pro velký počet obyvatel a nezanedbatelný ekonomický potenciál jednou z nejdůležitějších zemí Commonwealthu.³ Z důvodu nedostatku financí se Velká Británie v prvních poválečných letech také vzdala některých zahraničně-politických cílů – např. finanční pomoci Řecku a Turecku.⁴

---

¹ Společenství národů (*Commonwealth of Nations*, zkráceně pouze *Commonwealth*), do roku 1931 známo pod názvem Britské impérium (*British Empire*), mezi lety 1931–1947 oficiálně označované Britské společenství národů (*British Commonwealth of Nations*).

² ROTH, Tim, Economic Tensions and Conflict in the Commonwealth, 1945–1951, in: *Twentieth Century British History*, 2002, Vol. 13, Issue 2, s. 136; DAVIES, Norman, *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu*, 1. vyd., Praha: Prostor, 2000, s. 1067–1082.

³ ATTLEE, Clement, Speech in the House of Commons, 15. March 1946, in: BENNETT, George, *Concept of Empire: Burke to Attlee, 1774–1947*, 2. vyd., London: A. and C. Black, 1962, s. 420–421; BROWN, Judith Margaret, India, in: BROWN, Judith Margaret – LOUIS, Willinam Roger (eds.), *The Oxford History of The British Empire: The Twentieth Century*, 1. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 421–447.

⁴ Velká Británie poskytovala finance na boj proti komunismu v Řecku a Turecku. Z důvodu nedostatku zdrojů však nebyla schopná dostát svým závazkům a v roce 1947 je proto převzaly Spojené státy americké. Problémy s nedostatkem finanční i materiální pomoci pro britskou okupační zónu v Německu byly řešeny také za pomoci USA. Britům velmi pomohlo sloučení britské zóny s americkou a později také finanční prostředky obdržené v rámci Plánu evropské obnovy, které bylo možné do zóny směřovat. *The Pittsburgh Post Gazette*, 17. 8. 1946, s. 6; LUŽÁK, Petr, *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, 1. vyd., Praha: Libri, 1997, s. 69–70.

Impérium mělo pro Velkou Británii velký ekonomický a politický význam. Velmocenský statut zemi zajišťoval silné mezinárodní postavení. Z ekonomického hlediska byly kolonie a dominia významným a spolehlivým odbytištěm britského exportu a import ze zemí Commonwealthu byl pro Velkou Británii v letech poválečné obnovy rovněž nepostradatelný. Po válce došlo k výraznému oživení vzájemného obchodu a závislost Velké Británie na hospodářské spolupráci se zeměmi Společenství byla větší než v předešlém období.⁵ Velkou výhodou byla také existence měnové unie – *Sterling Area*, která sdružovala většinu zemí Commonwealthu a výrazně ulehčovala vzájemné obchodní styky.⁶

Navzdory nepříznivým okolnostem britská vláda v letech 1945–1951 usilovala o zlepšení ekonomického stavu impéria.⁷ Velké územní ztráty se snažila nahradit expanzí do nových oblastí.⁸ Vzájemné vztahy zemí Společenství byly modernizovány s cílem umožnit Indii zůstat součástí Commonwealthu i poté, co získala nezávislost a stala se republikou.⁹

2 Hospodářský a sociální vývoj Velké Británie v letech 1945–1951

Ekonomické problémy, které účast ve válce Velké Británii přinesla, byly obrovské. Země trpěla nedostatkem finančních prostředků i jiných zdrojů. Tento nedostatek měl dlouhodobější charakter a vedl k ekonomické závislosti Velké Británie na USA. V prvních poválečných

---

⁵ McKENZIE, Francine, In the National Interest: Dominions Support for Britain and the Commonwealth after Second World War, in: *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 2006, Vol. 34, No. 4, s. 553–556; GREGG, Pauline, *The Welfare State: An Economic and Social History of Great Britain from 1945 to present day*, 1. vyd., London: George G. Harrap, 1967, s. 37–40.

⁶ KROZEWSKI, Gerold, Sterling, the „Minor“ Territories, and the End of Formal Empire, 1939–1958, in: *The Economic History Review*, 1993, Vol. 46, No. 2, s. 242–244; TOMLINSON, Brian R., Imperialism and After: The Economy of Empire on Periphery, in: BROWN, Judith Margaret – LOUIS, Willinam Roger (eds.), *The Oxford History of The British Empire: The Twentieth Century*, 1. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 358.

⁷ Pozornost byla zaměřena především na hospodářský a sociální rozvoj. Na správu kolonií bylo věnováno více finančních prostředků a zvýšila se také efektivita koloniální správy. Výrazně byl navýšen objem investic do kolonií, tyto oproti roku 1935, kdy dosahovaly necelých 5,5 milionu liber, vyšplhaly na 41,5 milionu liber o patnáct let později. V letech 1945–1955 mělo být do zemí Společenství investováno přibližně 120 milionů liber. Rozvoj však nadále probíhal pouze omezeně a více finančních prostředků nebylo na správu kolonií z důvodu špatného stavu britské ekonomiky možné věnovat. The National Archives (TNA UK), CO 537/3189, Colonial Office, Commonwealth and Foreign and Commonwealth Offices, 1948, European Economic Cooperation Committee: implications of European integration; BRENDON, Piers, *The Decline and Fall of British Empire 1781–1997*, 1. vyd., New York: Knopf, 2008, s. 265; JUDD, Denis, *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*, 1. vyd., Praha: BB Art, 1999, s. 342–347; JONES, Arthur Creech, Colonial Notes from London, in: *Far Eastern Study*, 1944, Vol. 13, No. 18, s. 169–170; *The Leader Post*, 25. 2. 1949, s. 7; HENNESSY, Peter, *Never Again: Britain 1945–1951*, 1. vyd., London: Jonathan Cape, 1992, s. 216–244.

⁸ Bylo usilováno především o získání území, která by bylo možné dobře využít při sledování zájmů země. Expanze byla proto orientována na Střední východ bohatý na naleziště ropy a také do Afriky, která se měla stát zásobárnou surovin, potravin i lidského potenciálu. KENNEDY, Paul M., *Vzestup a pád velmocí: Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000*, Praha: Lidové Noviny, 1996, s. 466.

⁹ *The Calgary Herald*, 29. 3. 1949, s. 1; CROSS, Colin, *The Fall of British Empire 1918–1968*, 1. vyd., London: Hodder and Stoughton, 1968, s. 251–254.

letech docházelo k opakovaným zhoršením stavu britské ekonomiky a prohlubování hospodářských a sociálních problémů.¹⁰

Nová labouristická vláda, která byla sestavena po volbách v létě roku 1945, od počátku usilovala o rychlou stabilizaci ekonomiky. Naléhavě bylo nutné řešit problémy s platební bilancí a velkým zadlužením. Válka připravila Velkou Británii o čtvrtinu veškerého bohatství. Země přišla během let 1939–1945 o třetinu svých zásob zlata a čtyři miliardy dolarů v cenných papírech a ani po skončení války se zadlužování země nepodařilo zastavit. Za účelem financování války výrazně poklesl také objem zahraničních investic.¹¹

Finanční situace země byla natolik tíživá, že bylo nutné požádat o pomoc USA. Získání půjčky od Spojených států bylo obtížné a podmínky smlouvy velmi tvrdé.¹² Britská vláda byla v situaci, kdy si nemohla dovolit smlouvu nepřijmout. Americká půjčka byla jedinou možností, jak udržet již tak velmi nízkou životní úroveň obyvatelstva a zabránit zhroucení ekonomiky. Velká Británie získala od USA prostředky ve výši 3,75 miliardy dolarů. K půjčce se přidala také Kanada, která poskytla dalších 1,25 miliardy dolarů.¹³ Ke stabilizaci a rozvoji britské ekonomiky v následujících letech velmi pomohly prostředky ve výši 3,3 miliardy dolarů, které země obdržela v rámci Marshallova plánu (*European Recovery Program, ERP*).¹⁴

---

¹⁰ K výraznému zhoršení ekonomické situace došlo poté co, prezident Truman po kapitulaci Japonska nečekaně ukončil pomoc plynoucí Spojencům na základě *Lend Lease Act* a také počátkem roku 1947, kdy byl v důsledku kruté zimy prohlouben nedostatek potravin a surovin a omezena průmyslová produkce. KOVÁŘ, Martin, *Euroskop* [online], [cit. 2014–11–25], Vznik a vývoj britského Welfare State ve 40.–60. letech 20. století (II.), Dostupné z WWW: <<https://www.euroskop.cz/8613/1471/clanek/vznik-a-vyvoj-britskeho-welfare-state-ve-40--60-letech-20-stoleti-ii/>>; KIMBALL, Warren F., *Lend-Lease and the Open Door: The Temptation of British Opulence, 1937–1942*, in: *Political Science Quarterly*, 1971, Vol. 86, No. 2, s. 234.

¹¹ TNA UK, CAB 139/357, War Cabinet and Cabinet Office: Central Statistical Office, 1946–1952, United Kingdom statistical abstract policy: general, FOREMAN–PECK, James, Trade and Balance of Payments, in: CRAFTS, Nicholas F. R., – WOODWARD, Nicholas W. C. (eds.), *British Economy since 1945*, 1. vyd., Cambridge: Blackwell, 1992, s. 173–174; CAIRNCROSS, Alec, Reconversion 1945–1951, in CRAFTS, Nicholas F. R., – WOODWARD, Nicholas W. C. (eds.), *British Economy since 1945*, 1. vyd., Cambridge: Blackwell, 1992, s. 25–50; THORPE, Andrew, *A History of the British Labour Party*, 3. vyd., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, s. 123–124.

¹² Úrok půjčky byl stanoven na 2 % a splátky měly začít v roce 1951. Velká Británie se musela vzdát imperiálního preferenčního celního systému a připojit k *General Agreement on Tariffs and Trade, (GATT)* a tím přijmout pravidla multilaterálního obchodování. Spojené státy americké požadovaly zavedení konvertibility libry k dolaru, k čemuž došlo v roce 1947. Situace však byla dlouhodobě neudržitelná a vyvrcholila v krizi platební bilance. Směnitelnost byla poté pozastavena.

¹³ POLLARD, Sydney, *The Development of the British Economy 1914–1967*, 2. vyd., London: Edward Arnold, 1969, s. 357; KOVÁŘ, Martin – SOUKUP, Jaromír, Vznik a fungování britského sociálního státu v letech 1939–1951, in: *Půl století hospodářských dějin. Sborník k 75. narozeninám prof. Ing. Václava Průchy, CSc., Acta Oeconomica Pragensia. Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*, roč. 15, č. 7, 2007, s. 262–263.

¹⁴ FOX, Daniel M., The Administration of the Marshall plan and British Health Policy, in: *Journal of Policy History*, 2004, Vol. 16, Issue 3, s. 191–192.

Potíže s platební bilancí, které Velkou Británií v prvních poválečných letech opakovaně sužovaly, byly způsobeny nízkou konkurenceschopností britského zboží v zahraničí. Britská vláda se proto od roku 1948 začala více soustředit na podporu exportních odvětví.¹⁵ Toto opatření však nebylo dostatečné a na jaře 1949 došlo k další krizi platební bilance a následné devalvaci měny.¹⁶

Ke stabilizaci ekonomiky přispěla omezitelná rozpočtová, fiskální a monetární politika. V roce 1947 začaly sílit obavy z inflace a vláda se se přiklonila k větší ekonomické zodpovědnosti a rozpočtové kázní.¹⁷ V souvislosti s rozpočtovou politikou byla do praxe uvedena nová struktura hospodářského plánování. Další změny – snížení státních výdajů a zvýšení přímých i nepřímých daní – proběhly v roce 1951 v reakci na rostoucí výdaje vyvolané dalekosáhlou přestavbou ekonomiky a Korejskou válkou.¹⁸ Úkolem fiskální politiky bylo odvrácení inflace a vyřešení opakujících se problémů s platební bilancí. Mezi hlavní položky financované ze státního rozpočtu patřilo především řízení ekonomiky a s ním související redistribuce příjmů, kontrola klíčových odvětví a poskytování sociálních služeb.¹⁹ Monetární politika měla přispět k vyřešení válečného zadlužení a zabránit případnému poválečnému hospodářskému propadu. Byla nastolena politika nízkých úrokových měr (2–3 %), která měla vést k urychlení poválečné obnovy.²⁰

Velkým a na finance velmi náročným úkolem byla transformace válečné ekonomiky. Vláda zároveň přistoupila k rozsáhlému znárodnění velké části klíčových odvětví a zavedení politiky plné zaměstnanosti. Cílem těchto kroků bylo zvýšení efektivity výroby a produktivity práce a dosažení větší výkonnosti britské ekonomiky. Vláda stavěla na předpokladu, že změny nutné k efektivnímu fungování vyžadují silnou centrální autoritu a značné množství

---

¹⁵ POLLARD, S., c. d., s. 356–364; FOREMAN–PECK, J., c. d. s. 177.

¹⁶ Vláda v reakci na nastolení nových ekonomických podmínek na světových trzích a s tím související proměnou britského hospodářství přistoupila k devalvaci libry, jejíž hodnota vůči dolaru klesla ze 4,03 na 2,8 dolaru. Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV ČR), Politické zprávy, Anglie – Londýn 1945–1959, Devalvace libry šterlingu, 1. října 1949; AMZV ČR, Politické zprávy, Anglie – Londýn 1945–1959, DEVALVACE – dosavadní účinky, 3. října 1949; FOREMAN PECK, J., c. d. s. 173–174.

¹⁷ HATTON, Timothy J. – CHRYSTAL, K. Alec, The Budget and Fiscal Policy, in: CRAFTS, Nicholas F. R., – WOODWARD, Nicholas W. C. (eds.), *British Economy since 1945*, 1. vyd., Cambridge: Blackwell, 1992, s. 67–88.

¹⁸ POLLARD, S., c. d., s. 398–408; HATTON, T. J. – CHRYSTAL, K. A., c. d., s. 67–88; *Rome News Tribune*, 10. 4. 1951, s. 1; *The Bulletin*, 13. 9. 1951, s. 2; KOVÁŘ, M. – SOUKUP, J., c. d., s. 267–269.

¹⁹ BROOKSHIRE, Jerry H., Clement Attlee and Cabinet Reform, 1930–1945, in: *The Historical Journal*, 1981, Vol. 24, No. 1, s. 178–179; HATTON, T. J. – CHRYSTAL, K. A., c. d., s. 67–88.

²⁰ DIMSDALE, Nicholas H., British Monetary Policy since 1945, in: CRAFTS, Nicholas F. R. – WOODWARD, Nicholas W. C. (eds.), *British Economy since 1945*, 1. vyd., Cambridge: Blackwell, 1992, s. 97–99.

financí, a z toho důvodu je bude možné realizovat pouze v případě, že odvětví budou převedena do rukou státu.²¹

Ve druhé polovině čtyřicátých let dvacátého století došlo ke znárodnění *Bank of England*, letecké dopravy, uhelných dolů, železniční, silniční i lodní dopravy, rozvodů plynu a elektřiny a výroby železa a oceli.²² V letech 1945–1951 přešly do státních rukou čtyři pětiny ze všech odvětví znárodněných mezi lety 1900–1950. Stát nově ovládal 20 % britské ekonomiky a státem vlastněné podniky tvořily 12 % britského HPD. Počet osob pracujících ve státem vlastněném sektoru byl 5x vyšší oproti stavu z počátku dvacátého století – během prvních padesáti let vzrostl z půl milionu na dva a půl milionu osob. Množství kapitálu, který patřil státním podnikům, se také markantně zvýšilo – z pouhých 3 % v roce 1900 na 25 % o půl století později. Všechna znárodněná odvětví byla ve velmi špatném stavu a vyžadovala reorganizaci.²³

V reakci na obavy z poválečného prudkého růstu nezaměstnanosti došlo k zavedení politiky plné zaměstnanosti. Za účelem jejího dosažení vynakládala vláda nemalé množství financí a využívala nových možností akolace pracovní síly ve znárodněných odvětvích.²⁴

V oblasti sociální politiky se vláda nezabývala pouze problematikou zaměstnanosti. Otázka sociálního zákonodárství byla aktuální po celé meziválečné období a zveřejnění tzv. Beveridgovy zprávy v roce 1942 zájem politiků i veřejnosti dále zvýšilo. Labouristická strana šla v roce 1945 do voleb s velmi ambiciózním a na sociální reformy zaměřeným volebním programem. Realizací slibovaných reforem vláda v letech 1945–1951 položila základy nového a na finance velmi náročného systému sociální péče. Nový systém byl komplexní a

---

²¹ CRAFTS, Nicholas F. R. – TONIOLO, Gianni, Postwar Growth: an overview, in: CRAFTS, Nicholas F. R. – TONIOLO, Gianni (eds.), *Economic Growth in Europe since 1945*, Cambridge 1996, s. 4.

²² ABEL, Deryck, British Conservatives and State Ownership, in: *The Journal of Politics*, 1957, Vol. 19, No. 2, s. 229; GREGG, P., c. d., s. 64–81.

²³ CAIRNCROSS, A., c. d., s. 46; MILLWARD, Robert, The 1940s Nacionalization in Britain Means to an End or the Means of Production, in: *The Economic History Review*, 1997, Vol. 50, No. 2, s. 210 a 217; ERVA, Martin, Znárodnění – nástroj státní regulace jako jeden z předpokladů pro vybudování sociálního státu ve Velké Británii v letech 1945–1951, in: KOVÁŘ, Martin (eds.), *Velká Británie a svět v 18.–20. století: Soubor vědeckých statí*, Praha 2008, 27–28; LOWE, Rodney, *The Welfare State in Britain since 1945*, Basingstoke 1999, s. 78.

²⁴ ERVA, M., c. d., s. 53–55; SOUKUP, Jaromír, *Euroskop* [online], [cit. 2014–11–25], Vznik a vývoj britského Welfare State ve 40.–60. letech 20. století (I.), Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8613/839/clanek/vznik-a-vyvoj-britskeho-welfare-state-ve-40--60-letech-20-stoleti-i/>>.

nahradil dřívější nahodilá opatření. Zásadní změnou bylo zavedení principu univerzalizmu, který garantoval všem britským občanům stejná práva na sociální služby, především zdravotní péči a vzdělání. Začaly být vypláceny plošné sociální dávky. Vláda se zaměřila také na oblast bytové politiky především na řešení akutního nedostatku bytových kapacit a odstranění válkou způsobeného nedostatku potravin a surovin. Reformy byly realizovány s cílem dosáhnout všeobecného zlepšení životní úrovně.²⁵

3 Vliv hospodářské a sociální politiky na stav veřejných financí

Hlavní cíle – transformace válečné ekonomiky, znárodnění klíčových odvětví a poválečná obnova země – byly financovány z velké části příjmy z daní a poplatků. Od roku 1948 byly využívány také prostředky, které země získala v rámci Marshallova plánu.²⁶

Velká Británie byla i po skončení války závislá na americké finanční pomoci.²⁷ Velkým problémem, který provázel labouristickou vládu po celé její vládní období, byla nevyrovnanost platební bilance. O zlepšení bylo usilováno zavedením podpory exportu a zvýšením investic do exportních odvětví.²⁸ Obavy z poválečného ekonomického propadu nebyly naplněny. Objevoval se však názor, že počínající hospodářský růst by mohla zbrzdit vysoká úroveň zdanění.²⁹ Hrozící inflaci se podařilo potlačit restriktivní fiskální politikou.³⁰

Některé vládní cíle, především pak znárodnění klíčových odvětví a snaha dosažení plné zaměstnanosti, pro svou velkou finanční náročnost velmi zatěžovaly státní rozpočet. Během pěti let labouristické vlády došlo několikrát ke zhoršení stavu britské ekonomiky. S největšími problémy se země potýkala na počátku roku 1947, kdy byl po kruté zimě prohlouben nedostatek potravin a surovin a omezena průmyslová produkce. Vláda v tomto

---

²⁵ AMZV ČR, Politické zprávy, Anglie – Londýn 1945–1959, Politický výklad tiskového šéfa Attleeho úřadu, 6. března 1946; GLENNERSTER, Howard, *British Social Policy: 1945 to present day*, Malden 2007, s. 45–46.

²⁶ POLLARD, S., c. d., s. 398–408; PAGE, Robert M, *Social Welfare since the War*, in: CRAFTS, Nicholas F. R., – WOODWARD, Nicholas W. C. (eds.), *British Economy since 1945*, 1. vyd., Cambridge: Blackwell, 1992, s. 443–448.

²⁷ POLLARD, S., c. d., s. 356.

²⁸ AMZV ČR, Politické zprávy, Anglie – Londýn 1945–1959, Britský rozpočet 1947–1948, 28. dubna 1947.

²⁹ Daňové zatížení vzrostlo během války a po nastolení míru již nedošlo k jeho snížení. Výrazně byl rozšířen okruh daňových poplatníků. Počet daňových poplatníků se ze 4 milionů před druhou světovou válkou vyšplhal až na 14,5 milionu po jejím skončení. Nejvíce příjmů plynulo z daně z příjmu, vysoké však byly i daně spotřební zejména pak na tabák a alkohol. GLENNERSTER, H., c. d., s. 68–69; THORPE, Andrew, *A History of the British Labour Party*, 3. vyd., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, s. 121–130.

³⁰ DIMSDALE, N. H., c. d., s. 97–99.

období soustředila veškeré své úsilí i finance na stabilizaci ekonomiky a vzdala se několika zahraničně-politických cílů.³¹

Realizované sociální reformy se především v dlouhodobém časovém horizontu výrazně podílely na zlepšení životní úrovně britského obyvatelstva. Nový systém sociální péče byl však již od počátku svého fungování velmi finančně náročný.³² Sociální výdaje se staly v letech 1945–1951 pro státní rozpočet velkou zátěží a spolu s výše zmiňovanou na finance náročnou hospodářskou politikou výrazně omezovaly labouristickou vládu v oblasti zahraniční politiky.

Závěr

Po skončení války britská vláda stále věřila, že se zemi brzy podaří upevnit silné mezinárodní postavení a špatná ekonomická situace výrazně neovlivní britské zájmy v zahraničí. Opak se však stal pravdou. Poválečné hospodářské problémy předčily původní očekávání nové vlády a stabilizace ekonomiky a reformní hospodářská a sociální politika se kvůli své velké finanční náročnosti staly nepřekonatelnou překážkou na cestě k udržení velmocenského postavení.

Kvůli nedostatku financí nebylo možné usilovat o dosažení všech po volbách stanovených cílů a ve stejné míře se soustředit na stabilizaci ekonomiky, hospodářské a sociální reformy i udržení statutu velmoci. V době, kdy bylo nutné zajistit stabilizaci a transformaci ekonomiky, zlepšit životní podmínky, zajistit dostatek základních potravin a surovin a vyřešit akutní nedostatek bytových kapacit, bylo takřka nemožné uvolnit dostatek zdrojů na budování silného mezinárodního postavení. Vláda nemohla výrazně omezit zdroje vydávané na domácí politiku a další finance by bylo možné získat pouze výrazným zvýšením daní, čehož však nešlo využít, aniž by došlo ke zpomalení hospodářského růstu a narušení procesu poválečné obnovy. Za daných okolností bylo upřednostněno dosažení důležitých cílů v oblasti domácí politiky namísto toho, aby bylo v důsledku snah o zlepšení mezinárodního postavení a udržování velmocenského statutu docházelo k prohlubování ekonomických a sociálních problémů.

---

³¹ POLLARD, S., c. d., s. 368–408; LUŇÁK, P. *Západ*, c. d., s. 69–70.

³² Již v roce 1950 musela Attleeho vláda z důvodu nedostatku financí omezit poskytování některých sociálních služeb. O další úspory v oblasti sociálních výdajů usilovali konzervativci v letech 1951–1964. Blíže: KOVÁŘ, M. – SOUKUP, J., c. d., s. 257–271; TUMIS, Stanislav, Britský sociální stát za vlády konzervativců v letech 1951–1964, in: *Půl století hospodářských dějin. Sborník k 75. narozeninám prof. Ing. Václava Průchy, CSc., Acta Oeconomica Pragensia. Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*, roč. 15, č. 7, 2007, s. 460–471.

K poválečné stabilizaci a transformaci ekonomiky byl britskou vládou zvolen vhodný přístup. Další reformy, zejména znárodnění, politika plné zaměstnanosti a zřízení rozsáhlého systému sociální péče, mohly být vzhledem ke špatnému stavu britského hospodářství realizovány v omezené míře. S přihlédnutím k dalším okolnostem je však pochopitelné, že Labouristická strana nechtěla zklamat své voliče a s ohledem na situaci se snažila realizovat většinu klíčových reforem právě v letech 1945–1951. Zcela oprávněně se totiž obávala, že v dalších volbách již nad konzervativci nevyhraje s tak velkou převahou a poměrně radikální podobu reforem pak již nebude možné prosadit.

Seznam literatury

Nevydané prameny:

- [1] Archiv ministertva zahraničních věcí ČR, Politické zprávy, Anglie – Londýn 1945–1959.
- [2] The National Archives (TNA UK), CAB 139/357, War Cabinet and Cabinet Office: Central Statistical Office, 1946–1952.
- [3] TNA UK, CO 537/3189, Colonial Office, Commonwealth and Foreign and Commonwealth Offices, 1948.

Dobový denní tisk:

- [4] *The Bulletin*
- [5] *The Calgary Herald*
- [6] *The Leader Post*
- [7] *The Pittsburgh Post Gazette*
- [8] *Rome News Tribune*

Odborné publikace:

- [9] Abel, D. 1957. British Conservatives and State Ownership, in: *The Journal of Politics*, Vol. 19, No. 2, s. 227–239.
- [10] Attlee, C. 1962. Speech in the House of Commons, 15. March 1946, in: Bennett, George, *Concept of Empire: Burke to Attlee, 1774–1947*, London: A. and C. Black.
- [11] Brendon, P. 2008. *The Decline and Fall of British Empire 1781–1997*, New York: Knopf.
- [12] Brookshire, J. H. 1981. Clement Attlee and Cabinet Reform, 1930–1945, in: *The Historical Journal*, Vol. 24, No. 1.
- [13] Brown, J. M. – Louis, W. R. (eds.). 2001. *The Oxford History of The British Empire: The Twentieth Century*, Oxford: Oxford University Press.
- [14] Crafts, N. F. R. – Toniolo, G. (eds.). 1996. *Economic Growth in Europe since 1945*, Cambridge.

- [15] Crafts, N. F. R., – Woodward, N. (eds.). 1992. *British Economy since 1945*, Cambridge: Blackwell.
- [16] Cross, C. 1968. *The Fall of British Empire 1918–1968*, London: Hodder and Stoughton.
- [17] Davies, N. 2000. *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu*, Praha: Prostor.
- [18] Erva, M. 2008. Znárodnění – nástroj státní regulace jako jeden z předpokladů pro vybudování sociálního státu ve Velké Británii v letech 1945–1951, in: Kovář, Martin (eds.), *Velká Británie a svět v 18.–20. století: Soubor vědeckých statí*, Praha.
- [19] Fox, D. M. 2004. The Administration of the Marshall plan and British Health Policy, in: *Journal of Policy History*, Vol. 16, Issue 3, s. 191–211.
- [20] Glennerster, H. 2007. *British Social Policy: 1945 to present day*, Malden: Blackwell.
- [21] Gregg, P. 1967. *The Welfare State: An Economic and Social History of Great Britain from 1945 to present day*, London: George G. Harrap.
- [22] Hennessy, P. 1992. *Never Again: Britain 1945–1951*, London: Jonathan Cape,
- [23] Jones, A. C. 1944. Colonial Notes from London, in: *Far Eastern Study*, Vol. 13, No. 18, s. 169–170.
- [24] Judd, D. 1999. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*, Praha: BB Art.
- [25] Kennedy, P. M. 1996. *Vzestup a pád velmocí: Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000*, Praha: Lidové Noviny.
- [26] Kimball, W. F. 1971. Lend-Lease and the Open Door: The Temptation of British Opulence, 1937–1942, in: *Political Science Quarterly*, Vol. 86, No. 2, s. 232–259.
- [27] Kovář, M. *Euroskop* [online], [cit. 2014–11–25], Vznik a vývoj britského Welfare State ve 40.–60. letech 20. století (II.), Dostupné z WWW: <https://www.euroskop.cz/8613/1471/clanek/vznik-a-vyvoj-britskeho-welfare-state-ve-40--60-letech-20-stoleti-ii/>.
- [28] Kovář, M. – Soukup, J. 2007. Vznik a fungování britského sociálního státu v letech 1939–1951, in: *Půl století hospodářských dějin. Sborník k 75. narozeninám prof. Ing. Václava Průchy, CSc., Acta Oeconomica Pragensia. Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*, roč. 15, č. 7, s. 257–271.
- [29] Krozewski, G. 1993. Sterling, the „Minor“ Territories, and the End of Formal Empire, 1939–1958, in: *The Economic History Review*, Vol. 46, No. 2, s. 239–265.
- [30] Lowe, R. 1999. *The Welfare State in Britain since 1945*, Basingstoke.
- [31] Luňák, P. 1997. *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha: Libri.
- [32] McKenzie, F. 2006. In the National Interest: Dominions Support for Britain and the Commonwealth after Second World War, in: *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol. 34, No. 4, s. 553–576.
- [33] Millward, R. 1997. The 1940s Nacionalization in Britain Means to an End or the Means of Production, in: *The Economic History Review*, Vol. 50, No. 2, s. 209–234.
- [34] Pollard, S. 1969. *The Development of the British Economy 1914–1967*, London: Edward Arnold.

- [35] Rooth, T. 2002. Economic Tensions and Conflict in the Commonwealth, 1945–1951, in: *Twentieth Century British History*, Vol. 13, Is. 2, s. 121–143.
- [36] Soukup, J. *Euroskop* [online], [cit. 2014–11–25], Vznik a vývoj britského Welfare State ve 40.–60. letech 20. století (I.), Dostupné z WWW: <http://www.euroskop.cz/8613/839/clanek/vznik-a-vyvoj-britskeho-welfare-state-ve-40--60-letech-20-stoleti-i/>.
- [37] Thorpe, A. 2008. *A History of the British Labour Party*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- [38] Tumis, S. 2007. Britský sociální stát za vlády konzervativců v letech 1951–1964, in: *Půl století hospodářských dějin. Sborník k 75. narozeninám prof. Ing. Václava Průchy, CSc., Acta Oeconomica Pragensia. Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*, roč. 15, č. 7, s. 460–471.

Kontakt

Ing. Jana Brhelová
Katedra hospodářských dějin, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3
Česká republika
brhelova.j@gmail.com, xbrhj00@vse.cz